

ГОБЕЧІЯ І. Т.,
адвокат, керуючий партнер
(АО «Гобечія і партнери»)
аспірант кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Інститут права
Львівського державного університету
внутрішніх справ)

УДК 347.191

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.4.5>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У СФЕРІ НАДАННЯ ПРАВНИЧИХ ПОСЛУГ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

В Україні кожному гарантовано право на одержання правничої допомоги. Зважаючи, що надання правничих послуг конкретному їх замовникові, як правило, має триваючий характер, особливої актуальності набувають питання регулювання як порядку створення і діяльності таких юридичних осіб, так і процедури їхнього припинення, зокрема, реорганізації.

У 2013 році термін «реорганізація» як узагальнюючий для процедур злиття, приєднання, поділу та перетворення був впроваджений у чинний Цивільний кодекс України. Залежно від виду та організаційно-правової форми конкретної юридичної особи, яка провадить свою діяльність у сфері надання правничих послуг, і буде визначений механізм та процедура її реорганізації. Підставами реорганізації усіх видів юридичних осіб у сфері надання правничих послуг можуть бути рішення їхніх учасників або органів, уповноважених на це установчими документами, рішення судів або відповідних органів державної влади.

Станом на сьогодні особливістю процедури реорганізації адвокатських об'єднань та адвокатських бюро є їх обов'язок протягом трьох днів із дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань письмово повідомити про їхню реорганізацію відповідну раду адвокатів регіону.

При цьому існує потреба в удосконаленні процедури реорганізації таких юридичних осіб у сфері надання правничих послуг як адвокатські об'єднання та адвокатські бюро. Зокрема, доцільно передбачити, що: адвокатські об'єднання (бюро) можуть бути реорганізовані виключно в інші адвокатські об'єднання (бюро); непідприємницькі адвокатські об'єднання (бюро) не можуть бути реорганізовані у підприємницькі; у статутах адвокатських об'єднань (бюро) можуть бути передбачені додаткові положення щодо їх реорганізації чи ліквідації, що не суперечать закону.

Ключові слова: юридична особа, правничі послуги, реорганізація, адвокатське об'єднання, адвокатське бюро.

Hobechiya I. T. Certain aspects of legal regulation of reorganization of legal entities in the field of provision of legal services under the legislation of Ukraine

In Ukraine, everyone is guaranteed the right to legal aid. Given that the provision of legal services to a particular customer, as a rule, is ongoing, the issues of regulating both the order of creation and operation of such legal entities and the procedure for their termination, in particular, reorganization, have become especially relevant.

In 2013, the term “reorganization” as a generalization for the procedures of mergers, acquisitions, divisions and transformations, was introduced into the current Civil Code of Ukraine. Depending on the type and organizational and legal form of a particular legal entity that operates in the field of legal services, it has been determined the mechanism and procedure for its reorganization. The grounds for reorganization of all types of legal entities in the field of legal services may be decisions of their participants or bodies authorized to do so by constituent documents, decisions of courts or relevant public authorities.

As of today, the peculiarity of the procedure of reorganization of advocacy associations and advocacy bureaus is their obligation within three days from the date of entering the relevant information into the Unified State Register of Legal Entities, Individual Entrepreneurs and Public Associations to notify the relevant bar council of the region.

At the same time, there is a need to improve the procedure for reorganization of such legal entities in the field of legal services as advocacy associations and advocacy bureaus. In particular, it is appropriate to provide that: advocacy associations (bureaus) may be reorganized exclusively into other advocacy associations (bureaus); non-business law advocacy associations (bureaus) can't be reorganized into business advocacy associations (bureaus); the statutes of advocacy associations (bureaus) may provide for additional provisions on their reorganization or liquidation, which do not contradict the law.

Key words: legal entity, legal services, reorganization, advocacy association, advocacy bureau.

Вступ. В Україні кожному гарантовано право на одержання правничої допомоги. Важливу роль у забезпеченні реалізованості цього права відіграють суб'єкти надання правничих послуг, серед яких велика кількість зі статусом юридичної особи. При цьому, зважаючи, що надання правничих послуг конкретному їх замовникові, як правило, має триваючий характер, особливої актуальності набувають питання регулювання як порядку створення і діяльності таких юридичних осіб, так і процедури їхнього припинення, зокрема, реорганізації.

Питання правового регулювання порядку реорганізації юридичних осіб були предметом розгляду багатьох учених, зокрема: С.М. Братуся, О.О. Джабурії, В.М. Кравчука, З.В. Ромовської, І.В. Спасибо-Фатєєвої, П.П. Черевка, Ю.М. Юркевича та інших. Позаяк проблеми реорганізації юридичних осіб, які провадять свою діяльність у сфері надання правничих послуг, досі потребують комплексного теоретичного аналізу.

Постановка завдання. Метою цієї наукової статті є здійснення комплексного теоретичного аналізу реорганізації юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері надання правничих послуг за законодавством України, та вироблення на його основі авторського бачення перспектив удосконалення механізмів регулювання таких відносин.

Результати дослідження. За допомогою механізму реорганізації зберігають стабільність цивільного обороту, забезпечують правонаступництво за всім комплексом прав та обов'язків щодо до третіх осіб, і, таким чином, стались договірних відносин; максимально гарантують інтереси кредиторів, усувають необхідність оплати додаткових податків, скорочують тимчасові витрати, залишаючи виробничий капітал цілісним, не дроблячи його між учасниками відповідної юридичної особи та не вилучаючи зі сфери обігу [1, с. 28]. Хоча, як вказують у літературі, інститут реорганізації зі смислової точки зору є нічим іншим, як юридичною фікцією, котра опосередковує реальні економічні процеси [2, с. 78], варто погодитися з І.В. Спасибо-Фатєєвою, що процедура реорганізації є внутрішньою справою кожного товариства, і тому вона оформлюється відповідно до внутрішніх нормативних документів, прийнятих ним та затверджених його відповідними органами [3, с. 7].

Як пригадує З.В. Ромовська, при підготовці проекту Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) доцільність збереження терміну «реорганізація» як способу припинення юридичних осіб окремими членами робочої групи категорично заперечувалася – «такого в світі ніде немає, є лише ліквідація», хоча запрограмованого виграшу від цього одержати не вдалося, адже явище, яке мало назву «реорганізація», залишилося без узагальнюючої назви, а «вигнання» терміна «реорганізація» не могло означати заборони на його використання [4, с. 315–316]. У зв'язку з відсутністю термінологічної упорядкованості щодо означення процедур злиття, приєднання, поділу та перетворення в літературі було запропоновано поняття «припинення юридичних осіб з правонаступництвом» як склад юридичних фактів, пов'язаний із переходом єдиного майнового комплексу юридичних осіб-правопередників до їх правонаступників, у результаті якого відбувається припинення юридичних осіб-правопередників та, як правило, утворення нових юридичних осіб (за винятком приєднання, у результаті якого відбувається лише припинення юридичних осіб) [5, с. 11].

Врешті, у 2013 році термін «реорганізація» як узагальнюючий для процедур злиття, приєднання, поділу та перетворення був впроваджений у чинний ЦК України.

Варто згадати, що під час розгляду справи № 291/1009/18, Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду зробив висновок, що виділ не є різновидом припинення або реорганізації юридичної особи, а це один із способів створення юридичної особи. Також суд касаційної інстанції зауважив, що, на противагу реорганізації, у випадку виділу законом не передбачено збереження дії договору та переходу прав і обов'язків за договором до особи, яка створюється в результаті виділу [6].

Однак у юридичній літературі віднаходимо критику такого підходу стосовно означення способів реорганізації юридичних осіб. Зокрема, аналізуючи вищевказане судові рішення та норму ст. 104 ЦК України, Ю.М. Юркевич, зокрема, зазначає, що: призначенням ст. 104 ЦК України не є визначення терміна «реорганізація», а регулювання форм припинення юридичних осіб (тому, очевидно, що про виділ, який є способом створення юридичної особи, у ній не може йтися); до 2013 року і Господарський кодекс України [7], і Закон України «Про господарські товариства» [8] відносили виділ (виділення) до способів реорганізації юридичних осіб; у випадку виділу все ж відбувається часткове правонаступництво в силу закону, як перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків до однієї чи декількох новостворених юридичних осіб; виділ є за своєю природою правовим явищем, що протилежне приєднанню, яке, у свою чергу, визначено як реорганізацію юридичних осіб (якщо приєднання є способом виключно припинення юридичних осіб, виділ – способом виключно створення юридичних осіб, то злиття, поділ та перетворення є одночасно способами створення та припинення юридичних осіб) [9, с. 142–146].

Під час розгляду проблематики реорганізації юридичних осіб, що провадять діяльність у сфері надання правничих послуг, будемо відштовхуватися від того, що така, відповідно до ст. 104 ЦК України, включає злиття, приєднання, поділ та перетворення і є одночасно способом створення та припинення юридичних осіб. Що стосується виділу – то такий розглядуємо як похідний спосіб створення юридичних осіб і самостійний вид реорганізації, який одержав на законодавчому рівні окреме правове регулювання. Зокрема, з огляду на зміст ст. 109 ЦК України, вважаємо за доцільне відзначити, що в результаті виділу, при збереженні статусу юридичної особи-правопередника, створюються одна або декілька нових юридичних осіб, до яких за розподільчим балансом переходить частина її майна, прав та обов'язків. При цьому юридична особа-правопередник втрачає контроль над юридичною особою- правонаступником (правонаступниками), не маючи ні корпоративних прав, ані будь-яких інших засобів впливу.

Врешті, як справедливо зауважив П.П. Черевко, у процедурі утворення юридичних осіб шляхом реорганізації не здійснюють деякі дії, які потрібно виконати при первинному утворенні юридичної особи, тобто юридична особа під час реорганізації не створюється шляхом заснування, і не існує таких суб'єктів, як засновники [10, с. 10].

Необхідно погодитися, що процес утворення й діяльності юридичної особи є неможливим поза волею держави в тій чи іншій формі її прояву [11, с. 51].

Юридичні особи у сфері надання правничих послуг можуть бути суб'єктами приватного (наприклад, товариства з обмеженою відповідальністю) або публічного (наприклад, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги) права, як і містити спеціальні вимоги до складу їхніх учасників (наприклад, повні товариства) або їх не мати (наприклад, акціонерні товариства) тощо. Власне, в Україні станом на сьогодні будь-які юридичні особи, незалежно від видів та організаційно-правових форм, надають різноманітні види правничих послуг.

Таким чином, залежно від виду та організаційно-правової форми конкретної юридичної особи, яка провадить свою діяльність у сфері надання правничих послуг, і буде визначений механізм та процедура її реорганізації, адже, наприклад, особливості реорганізації встановлені Законами України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [12], «Про акціонерні товариства» [13] тощо.

Виходячи із загальних правил, встановлених ст. 104 ЦК України [14], підставами реорганізації усіх видів юридичних осіб у сфері надання правничих послуг можуть бути рішення їхніх учасників або органів, уповноважених на це установчими документами, рішення судів або відповідних органів державної влади. У ч. 14 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» № 755-IV від 15.05.2003 передбачено перелік документів, які необхідно подати для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її реорганізації після закінчення процедури припинення, але не раніше закінчення строку заявлення вимог кредиторами [15].

Однак, незважаючи на можливість провадження діяльності у сфері надання правничих послуг юридичними особами будь-яких видів та організаційно-правових форм, особливе місце серед таких посідають адвокатські об'єднання та адвокатські бюро. Відповідно, беручи до уваги, що проблемні аспекти реорганізації юридичних осіб різних організаційно-правових форм або детально регламентовані у спеціальних законодавчих актах про них, або достатньо висвітлені у монографічних та інших наукових джерелах, констатуємо факт доцільності провадження діяльності адвокатськими об'єднаннями та адвокатськими бюро виключно у галузі надання правничих послуг, вважаємо за необхідне зупинитися на проблемних аспектах процедури реорганізації саме цих організаційно-правових форм юридичних осіб.

Станом на сьогодні особливістю процедури реорганізації адвокатських об'єднань та адвокатських бюро, зважаючи на приписи ч. 4 ст. 14 та ч. 4 ст. 15 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є їх обов'язок протягом трьох днів з дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань письмово повідомити про їхню реорганізацію відповідну раду адвокатів регіону. Однак у юридичній літературі, беручи за основу цілі, завдання та значення інституту адвокатури в Україні, було запропоновано закріпити в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [16] правила реорганізації адвокатських бюро та адвокатських об'єднань зі статусом юридичної особи. Зокрема, на думку Ю.М. Юркевича, адвокатське об'єднання може бути реорганізоване шляхом злиття чи приєднання до іншого об'єднання; у разі припинення адвокатського об'єднання шляхом злиття чи приєднання обов'язковим є укладення договору про злиття (приєднання); адвокатське об'єднання може бути припинене шляхом поділу на два чи декілька об'єднань або адвокатських бюро; з адвокатського об'єднання може бути здійснено виділ одного чи декількох адвокатських об'єднань (бюро); адвокатське бюро може бути припинене шляхом злиття з адвокатським об'єднанням (об'єднаннями); адвокатське бюро може бути припинене шляхом приєднання до іншого адвокатського об'єднання; у разі, якщо в адвокатському об'єднанні залишився один адвокат, адвокатське об'єднання зобов'язане не пізніше одного місяця з настання таких обставин прийняти одне з таких рішень: а) про прийняття до складу адвокатів об'єднання іншого адвоката; б) про перетворення в адвокатське бюро; в) про ліквідацію адвокатського об'єднання [17, с. 148].

Варто погодитися з необхідністю детального законодавчого регулювання процедури реорганізації адвокатських об'єднань та бюро, адже, дійсно, не може за наслідками поділу адвокатського об'єднання бути утворено два чи декілька товариств з обмеженою відповідальністю тощо. При цьому звертає на себе увагу той факт, що вищезгаданими пропозиціями пропонується узаконити так звану «змішану» реорганізацію, при якій, наприклад, за результатами поділу адвокатського об'єднання можуть бути створені як об'єднання, так і бюро.

Поряд із тим вищенаведений підхід не вирішує усіх ймовірних проблем, які можуть виникати у процедурі реорганізації адвокатських об'єднань та адвокатських бюро.

Слушним є підхід, відповідно до якого адвокатське бюро та адвокатське об'єднання як організаційно-правові форми юридичної особи за відсутності чітко визначених законом їх ознак та широкої варіативності використання в установчих документах ознак, притаманних іншим організаційно-правовим формам, складають самостійні організаційно-правові форми юридичної особи [18, с. 102].

Відповідно, такі юридичні особи можуть створюватися як із підприємницькою метою (одержання прибутку та наступного розподілу такого між адвокатами – учасниками (членами, засновниками, партнерами тощо), так і як суб'єкти некомерційного господарювання (без визначеної мети одержання прибутку). В.М. Кравчук у своїх наукових працях звертає увагу, що закон не передбачає жодних обмежень щодо організаційно-правової форми правонаступника під час реорганізації, а тому формальної заборони на перетворення підприємства у непідприємницьке товариство і навпаки немає. Однак учений також зазначив, що опосередковано можна зробити висновок про неможливість такої реорганізації [19, с. 397].

Також, на думку О.О. Джабурії, у разі якщо адвокатське об'єднання припиняється шляхом його реорганізації, усі обов'язки за договорами про надання клієнтам правової допомоги переходять до організаційної форми адвокатської діяльності, яка виникає внаслідок такої реорганізації [18, с. 135]. Однак із приводу цього слід вказати, що за змістом ч. 2 ст. 29 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» договір про надання правової допомоги може бути достроково припинений за взаємною згодою сторін або розірваний на вимогу однієї зі сторін на умовах, передбачених договором. Відповідно до ч. 3 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» до договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірної права, у зв'язку із чим необхідно зважати на правову природу довірчих відносин за такого роду договорами. Врешті, відповідно до Конституції України та чинних процесуальних кодексів одержання правничої допомоги є правом, а не обов'язком учасника того чи іншого провадження. Відтак, зважаючи на фідучіарний характер відносин замовника правничих послуг (клієнта) та їх виконавця (у даному випадку – адвокатського об'єднання чи бюро), з метою уникнення різотлумачень, вважаємо за доцільне чітко передбачити в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» право клієнта на відмову від договору про надання правової допомоги адвокатським об'єднанням (бюро), що реорганізується. Поряд із тим на даний час у таких випадках підлягає до застосування ч. 1 ст. 107 ЦК України, згідно з якою кредитор може вимагати від юридичної особи, що припиняється, виконання зобов'язань якої не забезпечено, припинення або дострокового виконання зобов'язання, або забезпечення виконання зобов'язання, крім випадків, передбачених законом [14].

Висновки. Підсумовуючи вищеподане, вважаємо за можливе узагальнити та вказати, що станом на сьогодні існує потреба в удосконаленні процедури реорганізації таких юридичних осіб у сфері надання правничих послуг як адвокатські об'єднання та адвокатські бюро. Зокрема, доцільно передбачити, що: 1) адвокатські об'єднання (бюро) можуть бути реорганізовані виключно в інші адвокатські об'єднання (бюро); 2) непідприємницькі адвокатські об'єднання (бюро) не можуть бути реорганізовані в підприємницькі; 3) у статутах адвокатських об'єднань (бюро) можуть бути передбачені додаткові положення щодо їх реорганізації чи ліквідації, що не суперечать закону. Також, погоджуючись із пропозиціями врегулювання ситуацій, за яких в адвокатському об'єднанні залишився один адвокат, пропонуємо, у випадку невчинення таким адвокатським об'єднанням визначених законом дій,

наділити раду адвокатів відповідного регіону правом звернення до суду з позовом про його примусову ліквідацію.

Список використаних джерел:

1. Аксёнова Е.В. Реорганизация юридических лиц по законодательству Российской Федерации: проблемы теории и практики : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2006. 162 с.
2. Коровайко А. Реорганизация юридических лиц: проблемы правового регулирования. *Хозяйство и право*. 1996. № 11. С. 69–80.
3. Спасибо-Фатёва И. Проблемы реорганизации акционерных обществ. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1999. № 5. С. 6–11.
4. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. Київ : Атіка, 2005. 560 с.
5. Юркевич Ю.М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом : монографія. Хмельницький : В-тво «Цюпак», 2010. 224 с.
6. Постанова Верховного Суду у справі № 291/1009/18 від 14.09.2020. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91786723> (дата звернення: 08.06.2021).
7. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 12.06.2021).
8. Про господарські товариства : Закон України № 1576-XII від 19.09.1991. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 12.06.2021).
9. Юркевич Ю.М. Виділ юридичних осіб: проблеми та перспективи правового регулювання. *Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (13 листопада 2020 року) / за заг. ред. М.С. Долинської, І.В. Красницького, Ю.М. Юркевича*. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 208 с.
10. Черевко П.П. Створення юридичних осіб приватного права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Київ, 2009. 16 с.
11. Братусь С.Н. Юридические лица в советском гражданском праве (Понятие, виды; гос. юрид. лица). Москва : Юрид. Узд.; тип. «Кр. пролетарий», 1947. 364 с.
12. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України № 2275-VIII від 06.02.2018. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 12.06.2021).
13. Про акціонерні товариства : Закон України № 514-VI від 17.09.2008. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17/conv#Text> (дата звернення: 12.06.2021).
14. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. 3 жовт.
15. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України № 755 від 15.05.2003. *Голос України*. 2003. № 115. 24 черв.
16. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України № 5076 від 05.07.2012. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17> (дата звернення: 11.03.2021).
17. Юркевич Ю.М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2017. 437 с.
18. Джабурія О.О. Організаційні форми адвокатської діяльності : дис... на здобуття наукового ступеня доктора філософії. НУ «Одеська юридична академія». Одеса. 2020. 223 с.
19. Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія. Львів : Край, 2009. 464 с.

